

A valódi liberalizmus

2013 május 28. Flag

Szöveg méret

90
Mentés

- 0

Értékelés kiválasztása

Még nincs értékelve

Mérték

Ismét a nagy monarchista gondolkodó egy érvelését kívánjuk bemutatni tisztelt olvasóinknak, ezúttal rezidens politikafilozófusunk, Pet? Zoltán, Erik von Kuehnelt-Leddihn (népszer? rövidítésben: EKL) egy ikonikus m?vének, a Leftism: From de Sade and Marx to Hitler and Marcuse-nek esett neki.

(Baloldaliság: De Sade-tól és Marxtól Hitlerig és Marcuse-ig)

A téma a szabadelv?ség, méghozzá annak klasszikus, EKL szóhasználatában valódi változata, mely úgy véljük igen releváns, különösen a Portálunkat ért liberalizmus-vádak, valamint az azokra adott egy válaszunkban megfogalmazott dichotómia (klasszikus-modern) fényében.
A *részlet a könyv tizenharmadik fejezete*, mely kiragadottnak t?nik (tekintve a fejezetekben való el?re- és visszautalásokat), ám úgy véljük, hogy önmagában is megállja helyét. Az írás rendszerez?, objektív kategóriákat felállítva skatulyázó (ez sokaknak zavaró lehet), ám sok kérd?jelet valóban helyre tesz. Fontos figyelembe venni azt is, hogy a kiadás éve 1974, így egyes, azóta elhunyt személyekr?l az író még él?ként emlékezik meg.

El?hang: v. Uhel Péter Ágoston

Az itt vázolt szemlélet talán sokakban azt az érzést keltheti, hogy egy egyértelm? és kizárólagos atlantista néz?pontból fogalmazódott meg, azonban tudjuk, hogy EKL nem csupán foglalkozott térségünkkel és hazánkkal, hanem élt is itt, és jól ismerte Közép-Európa állapotát. Jelen írásból, ami egyértelm?en átt?nik, hogy a célközönség az valóban az angolszász világ, különösen Észak-Amerika, ezért egyes megközelítési módok egy kontinentális, magyar olvasónak fonákul jöhetnek le. Ám a célközönségb?l és a fogalmazásból tévedés lenne az íróra nézve hirtelen következtetéseket levonni, hiszen – mint azt már Portálunk gyakori olvasói bizonyára tudják – von Kuehnelt-Leddihn egy igen széleslátókör? gondolkodó, aki magyar érdekl?d?knek is tud szellemi munícióval szolgálni. A jelen írást mintegy eszmetörténeti-politikaelméleti tisztázásként kívánjuk olvasóink elé tárni, remélve egyúttal, hogy ezek után a liberális (szabadelv?) címkével való felel?tlen dobálózás is a minimumra csökkenhet királyságpárti közösségünk körében.

Fordította: Pet? Zoltán

Egy másik súlyos, kifejezésekkel kapcsolatos félreértés Amerika és Európa között a *liberalizmus* fogalmát illeti. Európában e kifejezés értelme szintén átesett néhány változáson, de a lényegi jelentését mindig megtartották. Manapság az Egyesült Államokban a liberalizmusnak egy, az etimológiai értelemmel és az eredeti jelentésével szemben diametriálisan ellentétes értelmezése alakult ki, és nem csak azzal szemben, mint ahogy azt Európában, hanem mint Latin-Amerikában, Ausztráliában, Új-Zélandon, a Szovjetunióban, Dél-Ázsiában és Japánban is értik. A kifejezés sehol sem torzult el jobban, mint az Egyesült Államokban, habár egy bizonyos degeneráció éppúgy megindult Nagy-Britanniában is. A liberalizmust prédikálták a whigek a múlt század elejét?l, [1] de Palmerston, Asquith, Lloyd George és a fiatalabb Churchill liberalizmusának – ahogy természetesen Acland Hood úrénak is, – mind különböz? jelentése van.

El?ször is vessünk egy pillantást a szó szerinti jelentésére. A gyök a *liber* („szabad”). A *liberalis* kifejezés (és a *liberalitas*) nagylelk?séget jelenti az anyagi és az intellektuális területeken. Az a kifejezés, hogy „szabadan adott” (*he gave liberally*) azt jelenti, hogy a kérdéses személy b?kez?. Ilyen értelemben a *liberalitas* arisztokratikus erény. Egy „illiberális” személy kapzsi, sz?klátókör?, sz?kmarkú, önz?. A tizenkilencedik század kezdetéig a liberális szó sem politikai sem gazdasági értelemben nem t?nik fel.

Az V. fejezetben elmagyaráztuk a kifejezés politikai jelentését. Amíg a demokrácia arra a kérdésre válaszol, hogy kinek kell uralkodnia a liberalizmus azt a kérdést veti fel, hogyan kell a kormányzatot megszervezni. A válasz, amelyet a liberalizmus ad nem arra vonatkozik, hogy ki uralkodjon, hanem arra, hogy minden individuumnak, minden polgárnak meg kellene adni a legnagyobb személyes szabadságot, amely még összeegyeztethet? a közjóval. Habár a „közjó” kifejezést szándékosan lehet a legsz?kebb jelentésében értelmezni, világos hogy a jól értelmezett liberalizmus lényegét tekintve a *szabadságért* létezik.

Ahogy megvizsgáltuk az els? alkalom, amikor ezt a kifejezést politikai értelemben használták 1812-ben történt, és a „tetthely” – nem meglep? módon – Spanyolország volt, egy olyan nemzet körében, amely híres az individualizmusáról, rendkívüli szabadságvágyáról és az er?s anarchikus tendenciáiról. A Cadizi Alkotmány támogatóit nevezték *los liberales*-nek míg az ellenfeleik (int az *Apostolicos*-szok), a *los serviles* csúfnevet kapták. Már ebben az igen korai stádiumban is, egy bizonyos fokú félreértés jelentkezett, hiszen a Cadizi Alkotmánynak demokratikus jellegzetességei is voltak, amíg az *Apostólicos*-ok vonzódtak föderalisztikus elképzelésekhez (helyi közigazgatás/jogok), és a helyzet még inkább kiélez?dött, amikor kitörtek a karlista háborúk és a liberálisok II. Izabella királyn? körül gyülekeztek, aki lelkes brit önkéntesek támogatását is élvezte.

Néhány évbe tellett mire az elnevezés megjelent Angliában. Southey használta el?ször 1816-ban, és sokatmondó, hogy a spanyol eredetire utalva „a mi liberales-einkr?l” beszélt. Sir Walter Scott nem sokkal ezután a franciáktól

vette át a kifejezést, amikor a liberálisokra *libéraux*-ként hivatkozott. A korai 1830-as években, mikor Sir Robert Peel reformjai után az új pártok létrejöttek a whigek lettek a liberálisok és a toryk a konzervatívok. A dolgok ilyen alakulása nem volt meglep?. A Whig és a Tory is „arisztokratikus" párt volt (ahogy arra már rámutattunk a VIII. Fejezetben) de a whigek sokkal természetesebb módon voltak arisztokratikusak olyan értelemben, hogy a királyt egyszer?en csak *primus inter pares*-nek tekintették, amíg a toryk az aulikus nemességet jelenítették meg, nem túl arisztokratikus módon hízelegve az uralkodónak. (Legalábbis a whigek így látták ?ket.)

Más szóval, minden arisztokrácia körében megtalálható egy bizonyos rejtett republikánus áramlat: egy tipikus arisztokratikus állam mindig egy nyílt vagy rejtett oligarchikus köztársaság. Ez jelent meg egyrészt Velencében és Genovában, másrészt pedig a lengyel nemesi köztársaságban és Nagy-Britanniában 1688 után. A király klasszikus szövetségese nem a nemesség vagy a papság, hanem a polgári osztály. Csak a francia forradalomban látunk ebben radikális és tragikus változást.

A liberalizmus *gondolata* már jóval 1812 el?tt létezett. A tizennyolcadik század folyamán egy közgazdasági iskola volt felemelked?ben (részben Nagy-Britanniában, részben Németalföldön) amely, anélkül hogy er?szakot tennénk a szemantikánkon, *preliberálisnak* nevezhet?,mert még mindig nem használta a liberális kifejezést. A Manchester-iskolára gondolunk itt, amelynek filozófiai (vagy teológiai) gyökerei mélyen a deizmus talajába nyúltak. Isten, a nagy épít?mester szinte teljesen tökéletes világot alkotott. Minden rossz csak az emberi beavatkozásból eredeztethet?, amely megzavarja az Isteni tervet. Ez könnyen megtörténhet: hiszen a deizmus Istene visszavonult a teremtéséb?l, sem a papi tudomány, sem fehér mágia, sem imádság vagy másféle varázsige nem bírja ?t cselekvésre többé. Az ember feladata hogy a saját üdvösségén munkálkodjék, értsd: földi boldogságán, azáltal hogy a lehet? legkevésbé avatkozik bele (de legjobb esetben egyáltalán nem) egy el?re elrendelt harmóniában létez? univerzum folyásába, amely az isteni törvényeke nyugszik. Ha az állam és a társadalom soha nem avatkozik bele a gazdaságba, ezek maguktól virágoznak, míg minden mesterséges korlátozás, szabály és reguláció – mit például a céhek, munkatörvények, tarifák, valuta-reformok stb. - a prosperitás végét jelentik.

Ahogyan Alexander Rüstow [2] kimutatta, igazi teológiai háttér húzódik Adam Smith és az egész Manchester-iskola gondolatisága mögött, egy „teológia" amelyet részben a kálvinizmus logikus folytatásának is tarthatunk, úgy, mint annak dialektikus ellentmondás által történ? meghaladása.

Más szavakkal a manchesterizmus és a *laissez-faire* ideológiájában megtaláljuk Kálvin János és a reneszánsz szintézisét. Természetesen egy jó adag gyakorlati bölcsesség és *common sense* is található benne. Azzal hogy az emberi egotizmusra és az ambícióra támaszkodott, a gazdasági liberalizmus különböz? iskolái sokkal jobban voltak képesek elosztani a javakat az ál-monasztikus kollektivizmussal vagy az etatizmussal szemben.

Ugyanakkor azt is érdemes figyelembe venni, hogy a „manchesterizmus” egy valóban „nagypolgári” ideológia volt, amely összefüggött, holott nem volt teljesen volt azonos a whiggizmussal. A liberalizmus második szakaszát (amely már valóban a liberális címkét viseli) korai liberalizmusnak fogjuk nevezni. Habár nem teljes mértékben érintetlen a deizmustól, a vezet? gondolkozók nagy részének határozott vallási elkötelez?dése volt, vagy legalábbis er?sen vonzódtak a keresztény tanításhoz. Ez a korai liberalizmus 1850-es években tet?zött, habár bizonyos el?futárai már aktívak voltak az 1820-as és 1830-as években is, és néhány képvisel?je 1900 körül halt meg. Engedjék meg, hogy néhányukat megnevezzük kronologikus sorrendben: Royer-Collard, Alexis de Tocqueville, Montalembert, Gladstone, Jacob Burckhardt, Lord Acton.

A felük – és ez épp eleget mond – arisztokrata volt, a többiek ahhoz az osztályhoz tartoztak, amelyet általában patríciusságnak szokás nevezni. Camillo Cavour gróf nem egy szisztematikus gondolkodó, hanem egy államférfi, aki ezt az iskolát képviselte. Nem lenne szabad kihagyni Achille Léonce Victor Charles de Broglie herceg nevét sem. [3] Más szavakkal, szociológiai szempontból fels?bb osztálybeli emberekkel állunk szemben, akiknek egyike sem volt vallásellenes irányultságú. (Jacob Burckhardtot agnosztikusnak szokás tartani, de id?sebb korában felettébb baráti érzésekkel viseltetett a Katolikus Egyház iránt.) Volt a korai liberalizmusnak el?futára? Egyvalaki, aki legtöbbjüket inspirálta? Az ember elkerülhetetlenül Edmund Burke-re gondolna itt, de ? nem preliberális hanem sokkal inkább egy korai konzervatív, aki de Tocqueville-ra éppúgy hatott, mint Metternichre.

Sokan ezek közül a korai liberálisok közül nem csak szabadságszeret?k voltak *amellett*, hogy keresztények, hanem politikai inspirációikat direkt módon a Szentírásból vagy a teológiából merítették. Ahogy már láttuk, „vallási antropológiájuk,” az emberképük volt az, amely arra indította vagy arra kötelezte ?ket, hogy a liberalizmus útján járjanak. Az embernek halhatatlan lelke van, az embernek személyisége van, az ember nem a természet vak er?inek véletlen balesete, az embernek szabadságra van szüksége, mert Isten nem csak azt várja t?le, hogy a személyiségét a jó irányba fejlessze, hanem hogy erkölcsös életet is éljen, szabadon (de jól!), választva a jó és a rossz között.

Az eddig elmondottak alapján világos, hogy a korai liberalizmus vallásos aspektusa leginkább a katolikusok, a keleti ortodoxok illetve a reformált hiteknek azon követ?i között fejl?dött ki, akiket sokkal inkább „erasmusiak” és zwingliánusok voltak mintsem kálvinisták vagy lutheránusok. A fenti nevek között egyetlen egyet sem találunk, amelyik támogatta volna azt, amit nagyjából „protestáns ortodoxiának” lehetne hívni. Kálvin és Luther biztosan nem voltak liberálisok a dekadens amerikai értelemben, de nem voltak „libertáriusok” sem. A „libertarizmus” vagyis az igazi liberalizmus a reformált hitekbe csak a tizennyolcadik század folyamán sz?r?dött be a felvilágosodás és a racionalizmus hatásaként, mivel mindkett? a reneszánsz kés?i leszármazottja, vagyis idegen a reformáció szellemét?l. Az utca embere, biztosak lehetünk abban, hogy sokkal többször hozza kapcsolatba a felvilágosodást, a racionalizmust és az individualizmust a „protestáns” néz?ponttal, hacsak nem a reformált vallásokkal. Semmit sem tud arról a száznyolcvan fokos fordulatról, amelyet a reformált hitek vettek kétszáz évvel ezel?tt, és arról sem vesz igazán tudomást, hogy a reformált teológusok jelent?s számban tértek vissza a tizenhatodik századi ortodoxiához, mindezt egy relatíve kortárs folyamat eredményeképp, amelynek eddig még nem volt ideje (vagy esélye) kihatni a tömegek hitére.

De ameddig a liberalizmus jelent?s támogatást kapott a katolikus *gondolkodóktól*, a támogatói biztosan nagyobb számban voltak megtalálhatók a reformált *nép* közt. A katolikus világban a korai liberális pártok kicsik voltak és a tagság nagyrészt az elit köréb?l került ki. A gazdasági gondolkodás és a gazdasági megfontolások elég kis szerepet játszottak a korai liberalizmusban, amely a hangsúlyt az emberi er?feszítésekre helyezte. A helyzet másképp állt Európa evangélikus területein, ahol a kereskedelem és az ipar sokkal megtisztel?bb helyet foglalt el, mint az *Orbis Catholicus* esetében, és ahol a nagyon is gazdasági érdekeltség? preliberalizmus gondolatai és elképzelései még a mai napig él?k. Ezen a ponton fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy az üzletember presztízsének hiánya a katolikus világban részben annak tudható be, hogy a keresked? annak az egyetlen foglalkozásnak a képvisel?je, amellyel szemben Urunk fizikai bántalmazást alkalmazott. (Micsoda csodálatos téma a múlt nagy fest?i számára!) Aquinói Szent Tamás keresked?r?l vallott nézetei ?szintén ellenségesek [4] és a modern kapitalizmusnak, amely Észak-Itáliában kezd?dött a tizenötödik században, nagyon sok technikai és pszichológiai gátat kellett leküzdenie. (A kett?s könyvelést Luca Pacioli di Borgo testvér találta fel a tizenötödik században, egy ferences, azonban a kálvinizmus szárba szökkenésével az üzleti élet központja gyorsan áttev?dött északra.) Nem meglep?, hogy a tizenkilenc és huszadik századi katolikus megújulásnak mennyi keményen antikapitalista oldala volt. Mindazonáltal érdemes megfigyelni, hogy a korai liberálisok milyen kevés alkalommal foglalkoztak gazdasággal, amíg a liberálisok következ? generációja, a régi liberálisok, (paleoliberálisok, hogy egy Heddy Neumester asszony által alkotott kifejezést használjuk) [5] épp olyan intenzitással kezdtek foglalkozni gazdasági problémákkal, mint a preliberálisok. A korai liberalizmust leginkább egyfajta korlátozott pragmatizmussal tudnánk meghatározni. Sokkal inkább intuitívak voltak, mint tudományosak. Montalambert gondolkodása nagyrészt

keresztény el?feltevéseken nyugodott. De Tocqueville, akit mélységesen megérintett Madame Swetchine, aki Lacordaire nagy lelki társa is volt, [6] éveinek el?rehaladtával politikai és társadalmi álláspontját egyre inkább visszatér?ben lév? keresztény hitéhez igazította. Jacob Burckhardtot mélyen meghatározta a keresztény etika: valóban megindítja az embert, ha lát egy agnosztikust, aki ünnepélyesen a cölibátust választja fiatalkorában, hogy magát teljes egészében a tudásnak, a kutatásnak, a bölcsességnek és az igazságnak tudja szentelni. A korai liberálisok a szabadságot valami olyasminek tartották, amelyet azért kell megvédeni, mert az embernek szüksége van rá, mert egy morális és nem egy gyakorlati rend posztulátuma, mert – ahogy sokan hangsúlyozták – „Krisztus felszabadított minket a szabadságra." Egy korai liberális hitét nem igazán rázta volna meg, ha valaki bebizonyította volna neki hogy a szabadág nem praktikus vagy drága, vagy kevésbé képes elérni azt a magasabb életszínvonalat, amelyet a rabszolgaság bizonyos hatásos formái segítségével lehet.

Pontosan azért, mert a korai liberálisok „idealisták" voltak a szó korlátozott értelmében, mert a hátterük arisztokratikus vagy patríciusi volt, és mert magasrend? intellektussal rendelkeztek, kivétel nélkül a klasszikusokon nevelkedve, és mivel szabadságigényüket vallásos és filozófiai alapelvekre támasztották, nem voltak a demokrácia barátai. Valójában sokukat egyenesen antidemokratának hívhatnánk. Ezt azonban gyakran nem igazán veszik észre azok, akik az eszmetörténet iránt érdekl?dnek. Acton válaszát, amelyet egy levélben adott Creighton püspöknek 1887-ben, „A hatalom megront, az abszolút hatalom abszolút módon ront meg" gyakran idézik jószándékú demokraták, akik gyakran elfelejtik (vagy nem tudnak róla), hogy Acton, aki maga is meglehet?sen antidemokrata volt, ezt a formulát szemrebbenés nélkül alkalmazta volna a parlamentek vagy népi többséggel szemben is. Az az egyszer? tény, hogy de Tocqeville alapvet? m?vében, a *Demokrácia Amerikában* cím?ben, megjósolja a demokrácia világméret? elterjedését, nagyon sok amerikai szemében apologétává teszi ?t. Ezzel szemben de Tocqueville túl okos volt ahhoz, hogy azt higgye, a demokrácia közelg? fellendülésével a politika története és annak örökké változó formái véget érnének. Tudatában volt annak, ebben biztosak lehetünk, hogy a világ tovább tart majd, mint a demokratikus kor, amelyet egyáltalán nem kedvelt. De olyan tárgyilagos módon írt, hogy az embernek olvasnia kell a sorok között.

A férfi, akit undorított az 1830-as júliusi forradalom, elhagyta Franciaországot az Egyesült Államokért, de az els? Demokrata kormányzat alatt nem volt demokrata. De legyünk elnéz?ek, néhányan még a leginteligensebb olvasói közül sem egészen biztosak abban hol is állt ? valójában. Amikor valaki megkérte, hogy beszéljen egyértelm?en az álláspontjáról ezt a választ adta:

„Van intellektuális hajlandóságom a demokratikus intézmények iránt, de ösztönösen arisztokrata vagyok, ami alatt azt értem, hogy lenézem és félem a tömeget. Szenvedélyesen szeretem a szabadságot, a törvényességet, a jogok tiszteletét, de nem a demokráciát…a szabadság a legnagyobb szenvedélyem. Ez az igazság." [7]

Ez nem az az Alexis de Tocqueville akit az átlag amerikai ismer. [8] És nem gondolja, ebben biztosak lehetünk, az átlagos svájci polgár sem, amikor egy bélyegre pillant amelyen Jacob Burckhardt képe található, hogy ez a nagy ember mennyire megvetette a demokráciát – éppen úgy, mint ahogyan Burckhardt liberális barátja, J. J. Bachofen, akit szintén megtisztel a svájci posta.

A kimagasló ember, akinek van bizonyos büszkesége a tapasztalatai vagy a tudása révén, nem valószín?, hogy a demokrácia csodálója lesz, amely visszautasítja a különbségtevést a tudás különböz? fokozatai között (ahogy arra Bergyajev rámutatott) [9] és alapjait a kvantitásra és a biológiai korra helyezi mintsem a min?ségre. Egy ilyen rendszerben a szavazatokat számolják, és nem mérik, ahogy Arisztotelész helyesen kimutatta, több mint kétezer évvel ezel?tt. Igazság szerint nehéz lenne Európában találni egyetlen olyan igazán kiemelked? gondolkozót, aki hitt vagy hisz a demokráciában. Ami azt illeti csak Bergson és Maritain jut eszembe, és Maritain csak a korai negyvenes éveiben csatlakozott egy demokratikus csoporthoz. Ez el?tt viszont igencsak közel állt az *Action Française*-hez. [10] Bergsont csak azért említjük, mert filozófiai m?veinek egyikében egy olyan passzust találunk, amelyben demokratikus meggy?z?déseinek ad hangot. Habár ? szigorúan filozófus volt és semmi esetre sem politikatudós. Természetesen egy igen hosszú sort lehetne felállítani a legtehetségesebb írókból, akik ragaszkodtak a demokráciához. Thomas Mann, akinek a Szovjetunióhoz is voltak barátságos szavai, e magatartás alapesete. [12]

Ám az írók els?sorban a nagyközönség számára írnak; els?sorban m?vészek és nem szisztematikus gondolkodók.

A korai liberálisoknál az egyenl?ség és a többségi uralom demokratikus posztulátumaival szembeni ellenérzéseknek más fontos gyökerei is vannak. Tudtak a liberális és az egalitárius elv összeegyeztethetetlenségér?l, és nagyon világosan látták, hogy a tömegek választójoga elkerülhetetlenül vezet olyan politikai mozgalmak felemelkedéséhez, amelyek kihasználják a sokaság irigységét, rájöttek arra is, hogy egy

„átpolitizált” nemzet már önmagában totalitárius – ez egy olyan kifejezés, amelyet nem ismertek vagy használtak, viszont világosan kiérezhet? de Tocqueville új zsarnokságról alkotott látomásában. [13] Az is világos volt a korai liberálisok számára, hogy a demokrácia az igazság keresését az értelem fényénél le fogja cserélni az egyszer? szeszélyre, az emóciókra, a sokaság puszta vágyaira, amely a számokban fejez?dik ki.

Burckhardt beszél azokról a veszélyekr?l, amelyek olyan politikai döntésekb?l származnak, amelyek egyszer?n a *Garungen der Völker*-en, „a felheccelt embereken” alapulnak. Royer-Collard nem kevésbé, mint Montalambert, hangsúlyozta a fényeket, *les lumières*-t, az igazság keresésének feladatát, amely magától értet?d?en nem a sokak, hanem a kevesek feladata. A sokaság sem a képzettséggel, sem az id?vel, sem a pénzzel nem rendelkezik ahhoz, hogy megszerezze és feldolgozza azokat az információkat, amelyek a megfelel? döntés meghozatalához szükségesek. (Mondanunk sem kell, hogy a morális kvalifikációk szintén szükségesek ahhoz, hogy olyan döntéseket hozzunk, amelyek azonnali áldozatokat követelnek egy jobb jöv? érdekében. „Vért, izzadságot és könnyeket” csak sarokba szorított embereknek szoktak ígérni.) Nem minden korai liberális volt mindig biztonságban a demokrácia kísértéseit?l, amely mint kimutattuk paradicsomi karakterrel rendelkezik, és megvan benne egy „tiszta, de hamis eszme” vonzereje. Az embernek elég csak arra gondolnia, hogy még Acton is egy id?re a demokrácia felé fordult és arra, hogy Constant de Rebecque, ez a briliáns esszéista gyenge pillanataiban szintén együttm?ködött Napóleonnal a száz nap alatt. Eddig még senki sem írt jobb és gúnyosabb elemzést a demokratikus francia forradalomról és a bonapartista diktatúráról, mint a korai liberális Benjamin Constant, szám?zetése alatt. Ilyen dolgok sajnos néha megtörténnek.

Ám míg a korai liberálisok biztosan nem voltak demokraták, vagy egyenesen antidemokratáknak is nevezhet?ek, örököseik a régi liberálisok általában egy olyan filozófiai és ideológiai néz?pontot tettek magukévá, amelyben a demokráciát sokkal pozitívabb színben kezdték felt?ntetni. Ennek az állapotnak az el?idéz?je az volt, hogy a régi liberálisok er?sen „agnosztikus” irányba hajlottak. Az igazi liberálisok mindig szabadságot akartak. De pontosan a szabadságnak ez a keresése az, amely bizonyos elmékben elültette azt a nézetet, amely szerint minden szilárd meggy?z?dés, minden er?s állítás automatikusan intoleranciához vezet. Ahogyan azt már a IV. fejezetben kimutattuk egy igazán meggy?z?déses ember intoleranciájának (és „illiberalitásának”) lehet?sége létezik; ez egy akadály, egy kísértés, amin felül kell kerekednie. Azok azonban, akik nem hisznek az abszolút igazságban, vagy abban, hogy az ember képes megismerni az igazságot nem toleránsak, hanem semlegesek. A semlegességnek és a toleranciának ez az összezavarása aligha zavarta a régi liberálisokat, akik úgy gondolták „biztonságosan játszhatnak”, ha alapvet?en egy agnosztikus hozzáállást szorgalmaznak (hogy a kifejezést a teológiainál jóval szélesebb értelemben használjuk), és egy valódi intellektuális és politikai keresztes hadjáratot indítottak mindenki ellen, aki hitt az abszolútumokban. Leírták ?ket, mint „dogmatikusokat”. Egy ilyen hozzáállás, ahogyan arra számítani lehetett, túl gyakran hozta összeütközésbe a korai liberálisokat a kereszténységgel, különösen a keresztény ortodoxiával, minden felekezetet tekintve.

Kifejezetten ez az „agnoszticizmus” volt az, amely arra késztette a régi liberálisokat, hogy fegyvertársak vagy egyenesen szövetségesek legyenek a demokráciával. A demokrácia – mint demokratizmus – egy ideológia, amelyet egyszer?en úgy is lehet jellemezni, mint egy rendszert, egy egyszer? folyamatot, amely „kitermeli” értsd: kiválasztja a kormányzatot. A demokratikus alkotmány egy olyan keretet hoz létre, amelybe a képet a választási folyamat által lehet belehelyezni. Nos, a *mintaszer?* demokratikus doktrína szerint – kevés másféle van – minden teljes jogú állampolgárnak joga van nemcsak szavazni, hanem pártot alapítani vagy helyi jelölteket állítani. A demokratikus alkotmány ?reinek semleges pozíciót kell elfoglalniuk minden jelölt, minden párt, minden képviselt gondolattal szemben. Az egyik ember épp olyan jó mint a másik, minden ember és minden vélemény jogosult arra, hogy részt vegyen a versenyben, és aki számszer?en nyer, azé a f?díj. A demokráciának, mint absztrakt alapelvnek ragaszkodnia kell a „fair play”-hez, senkit nem szabad el?nyben részesítenie, és helyet kell adnia olyan pártoknak is amelyeknek céljai közt szerepel a demokratikus rend megszüntetése.

Ha 51 százalék, vagy inkább az emberek kétharmada valamilyen antidemokratikus pártot szavaz a hatalomba, az a demokrácia végét jelenti. Más szavakkal, a *demokrácia demokratikusan képes öngyilkosságot elkövetni.*

Ez a bizonytalanság, ez a dilemma a világ sok helyén felt?nik. Az olasz jog demokratikus jogokat ad a kommunistáknak, viszont a fasisztáknak nem. (Az MSI nem pontosan a régi fasiszta párt örököse.) Argentínában az igazi perónisták szintén nem indulhatnak a hivatalokért. (Éppenséggel úgy nyertek, hogy szabad választásokon megszerezték a szavazatok jó egyharmadát.) Röviden szólva a demokrácia gyakran nem demokratikus módon tesz különbséget saját ideológiájának támogatói és ellenségei között – ezáltal a demokrácia totalitárius oldala, talán tragikusan és elkerülhetetlenül nyilvánvalóvá válik.

Egy ideális demokrácia nem diszkriminál. Az er?szakos tiltakozástól félve, amely kettészakítja az állam és

társadalom szövetét, nem csupán semleges próbál maradni, hanem tudatosan-tudatlanul egyfajta „agnosztikus” hozzáállást tekint a demokratikus folyamat természetes ken?anyagának. Pontosan itt találjuk meg az aranyhidat a demokrácia és a régi liberalizmus között. Egy demokráciában az emberek pártok iránti elkötelez?désének gyengének kellene lennie, a nézeteiknek nem túl biztosnak, a lojalitásuknak pedig felületesnek. Egy boldog, liberális karakter? demokráciának, amelyben a szabadság is megmarad a változáson, és nem az állandóságon kell nyugodnia. Az állampolgároknak változtatniuk kell a szavazataikat és az egyéneket, akikre szavaznak, a pártoknak, a pártok vezet?inek mindig kész kell lenniük a kompromisszumra a fele-fele megállapodásokra, melyek a parlamentarizmus éltet? erejét adják. (Nem szabadna eltekinteni a koalíciós kabinetekt?l sem, amelyek a kontinensen – szemben az angol-amerikai világgal – a szabályt és nem a kivételt jelentik.)

A demokráciában és a régi liberalizmusban van még valami közös. Osztják az ember optimista, rousseau-i szemléletét. Az ember alapvet?en jó és bölcs; engedjék csak, hogy a kívánságai, a vágyai és az intuíciói szerint cselekedjék és minden jó lesz. A jó emberek fognak érvényesülni, szinte automatikusan. A demokráciának ez a hozzáállása messze esik Kálvintól és az érv, amelybe történelmi gyökerei valójában nyúlnak a kálvinista zsinatoknak (a dordrechti zsinat egy nyilvánvaló kivétel) er?sen megkérd?jelezhet?. Természetesen a „jóság” kritériuma magával hozza az ítél?képesség értékét. Az igazi agnosztikus sokkal inkább ezt mondaná: „Az ember olyan amilyen, te azt szeretnéd, hogy így, én meg azt, hogy úgy cselekedjen, és itt tartunk.” Ehhez hasonló lehetne a véleménye a demokrácia nagyapjának, de Sade márkinak. De mindegy is, hogyan fejezi ki: a demokrácia és a régi liberalizmus egy alapvet?en át nem gondolt „igent” mond az emberre, azonban nem minden egyénre. Így, mondanunk sem kell, a régi liberalizmus azt bizonyítja, hogy gyökerei inkább a preliberalizmusba, mint a korai liberalizmusa nyúlnak. A „beavatkozástól” való félelem nagyon er?s az igazi liberalizmus els? és harmadik szakaszában. Itt újfent Adam Smith és a Manchester-iskola deista és halványan panteista hozzáállása jelenik meg. A demokrácia, mint ideológia fenntartja, hogy ha valaki érett megfontolással és „szabad” módon szavazott, a relatív legjobb megoldás jöhet létre és az események legjobb kimenetele biztosítva van.

„Egymillió szem többet lát mint kett?!”

Ez azonban, szerintünk biztosan nem igazolható a tényekkel. Az ilyen hit a demokraták fétise, egy mágikus formula, amely ahogy a történelem tanítja, néha m?ködik néha viszont nem. Oly okok miatt, melyeket máshol fogunk részletezni ez az egész az id? haladtával egyre kevésbé fog m?ködni, végül, de nem utolsósorban pontosan azért, mert „információs robbanás” inkább zavart és fejvesztettséget hozott mintsem felvilágosodást és egyensúlyt. Ismerni a tényeket nem ugyanazt jelenti, mint megfontolni a jelent?ségüket.

A demokratikus optimizmus az emberrel, a természetével és az egész univerzummal kapcsolatban áthatotta a régi liberálisokat is akik, ebben viszont biztosak lehetünk, nem úgy mint bizonyos demokraták, mindig ragaszkodtak hozzá hogy az embereket el?ször oktatni kell. (Óvatosan „bizonyos demokratákat” mondunk, mert úgy t?nik, sok olyan ember van aki lelkesedne azért is ha választásokat tartanának az afrikai dzsungelekben ahol az írástudatlanságot állatszimbólumokkal lehetne helyettesíteni. A tudás és az érettség nem demokratikus princípiumok! A demokraták nagy többsége azonban, még mindig abban hisz, hogy az írástudás a szavazati jog elengedhetetlen el?feltétele – az új amerikai „szavazáshoz való jogok” törvénye ellenére!- és a szabad sajtó és szellemes rádióbemondók ismerik ezt a trükköt.)

A tanulás hangsúlyozásának intellektuális és morális értelemben kifejezetten elitisztikus karaktere van. Csakúgy, mint a prelibrálisok, a régi liberálisok is azt gondolták, hogy az összes felvilágosult önérdek összege egy titokzatos harmóniában boldogságot termel és b?séges életet, amely kifejezetten a gazdaság területén b?séghez és a legjobb túléléséhez vezet. Ezek a példák vonzerejükkel és ragyogásukkal fel fogják emelni az átlag színvonalát. Féligazság, mondhatnánk, egy optimista túlzás. De a régi liberálisok összehasonlíthatatlanul kevesebb tragédiát okoztak, mint a baloldali gnosztikusok (ahogyan Eric Voegelin használja a kifejezést) ellenkez? el?jel? hibái és a vörös „szerzetesek” akiket már az el?bbiekben említettünk.

Ahogyan valaki könnyen mondhatná, van egy pszichológiai kapcsolódási pont a szociáldarwinizmus között (amelyet a régi liberálisok magukévá tettek és a korai liberálisok er?teljesen elvetettek) [14] és a demokratikus optimizmus között, amely nem pontosan a legjobb túlélésében hanem a bölcsesség és a többségi akarat azonosságában hisz. (Ennek az el?futárát fellelhetjük abban a keresztény közmondásban miszerint: *securus iudicat orbis terrarum*: a nagyok ítélete megkérd?jelezhetetlen széles e világon.) Nem kell, hogy meglepjen minket, ennek a régi liberális szociáldarwinizmusnak nemcsak hogy manchesteri gyökere van, hanem egy kés?bbi korban a nácik kezébe is átjátszódott. [15] A teljes manchesteri kalkuláció, ennek ellenére, mindig a mammutizmus és kolosszializmus veszélyét hordozta, a kartellek, trösztök és monopóliumok formájában, amelyek *nem azért* rosszak, mert nagyok és eljelentéktelenítik az egyént, hanem mert fenyegetik a szabad gazdaság legfontosabb

aspektusát értsd: az *összehasonlítást*. A vásárló szabad választása nélkül hogy ezt vagy azt a terméket vegye meg, a vállalkozások összemérhet?sége nélkül, amelyek azzal próbálkoznak, hogy a lehet? legjobbat és a legolcsóbbat állítsák el?, nincs szabad gazdaság. Igaz, hogy az a rossz, amelyet a magánmonopólium rejt magában néha csak a szocializmus állami monopóliumához mérhet?. Azt mondjuk „néha," mivel az államilag irányított gazdaság, éppúgy, mint a részben lojálisok ismételt díjazása, amely kulcsfontosságú a gazdasági vezet?k kiválasztása szempontjából, elkerülhetetlenül vezet a korrupcióhoz és rossz hatékonysághoz – és ezek valóban a legnagyobb bajok. Így a magánvállalati monopóliumok, habár nélkülözik a saját ösztönzést az összemérésre még mindig jobb szolgáltatásokat fognak nyújtani, és jobban lesznek irányítva, nagyobb er?feszítéseket tesznek majd, mint az állami tulajdonú társaik. Van erre egy példa az Egyesült Államokból, ahol a Bell Telefon Rendszernek virtuális monopóliuma van, de még mindig sokkal magasabb szint? szolgáltatást nyújt, mint az Egyesült Államok Postája, mely keményen politikai karakter?, s a postamesteri állás a konjunktúralovagok egyik álomfoglalkozása.

A régi liberalizmusnak Európában van egy olyan iránya is, amely különböz? szövetségeket kötött és kombinációkat hozott létre. Egyrészt széls?séges liberalizmust produkál gazdasági területen, de másrészt viszont összefonódik a nacionalizmussal, amelynek Európában etnikai konnotációi vannak. Bismarck f? támogatóit a nemzeti liberálisoktól szerezte és nem a porosz konzervatívoktól, akik egyszer?en porosz patrióták voltak és nem nacionalisták pán-germán értelemben. Az etnikus nacionalizmus mindig antikatolikus, antipápista – kivéve az ír és a lengyel nacionalizmust – és mindenekel?tt ez az ellenségeskedés játszotta azt a régi liberálisok kezébe. Mivel mindent gy?löltek amit „dogmatizmusnak" neveztek, ahogy azt már fentebb kimutattuk szemben álltak a vallási ortodoxiával, és mindenek felett Rómával. Bismarck *Kulturkampf*ja, szinte egyenl? mértékben meggy?zte a nacionalistákat, a régi liberálisokat és a nemzeti liberálisokat. (Nem örvendeztek azonban a porosz konzervatívok, holott elkötelezett lutheránusok voltak. [16]) Természetesen a korai liberalizmus arisztokratikus karakterét nem örökölték a régi liberálisok, akik a fels?bb és a középpolgárság csoportjából toborozták híveiket, pontosan a társadalom azon rétegeib?l, amelynek antiklerikális és nacionalista vonzalmai voltak. Néhány országban – itt els?sorban a latin nemzetekre gondolunk – a régi liberalizmus szorosan köt?dött a szabadk?m?vességhez, amelynek ezekben az országokban egészen más karaktere volt, mint az angolul beszél? világban. Volt, és maradt

is egy valódi antagonizmus a Párizsi Nagyoriens és összes filiáléja, valamit a két nagyobb brit rítus között. Azáltal hogy megkötötte e szövetségeket és kapcsolódásokat, nem meglep? hogy a régi liberalizmus illiberálissá vált. Ha valaki ünnepélyesen kinyilatkoztatja, hogy minden er?teljes kiállás, minden szilárd meggy?z?dés, minden ortodoxia, minden abszolút gondolat rossz, az ember ellenségessé válik minden iránt, amely „abszolutista”elvet mutat (vallási, politikai, filozófiai vagy másféle) és ha megvan rá a lehet?sége módszeresen és kegyetlenül üldözni fogja. Mivel a régi liberálisoknak a tizenkilencedik század második felét?l és szintén gyakran a huszadik században, köszönhet?en a vagyoni alapú szavazati jognak, nagy hatalmuk volt a parlamentben vissza is élhettek vele. Intellektuális vonzalmaiknak köszönhet?en szinte monopóliumuk volt az egyetemeken és vaskézzel irányították a sajtót, a színházat és az egész intellektuális életet. Így fájdalmasan ki tudták közösíteni konzervatív és keresztény ellenfeleiket. A Szent Amerikai Illiberális Inkvizíciónak, ahogy láttuk megvolt az el?futára.

A régi liberálisoknak volt néhány támogatójuk a munkásosztályban, valamint az arisztokrácia és elég gyakran még a királyi családok között is. Ezért valójában ritkán voltak antimonarchisták. Hajlottak a demokrácia felé, ahogy azt már fentebb vázoltuk, de nem akarták azt mindenre kiterjed?en, és gyakran csak a vegyes kormányzat egy hasznos elemének tartották. A spanyol arisztokrácia nagyrészt liberális volt. [17] Csakúgy, mint az olasz, a portugál, a bajor, [18] a magyar, és a skót nemesség jelent?s része. Ferenc József közismerten szimpatizált a liberálisokkal, éppúgy, mint a fia, a balsorsú Rudolf koronaherceg. Bátyja, a tragikus élet? mexikói Miksa császár, szemben az általános amerikai és európai véleményekkel, még elkötelezettebb liberális volt. Olaszország, Spanyolország és Portugália uralkodói házai nagyrészt liberálisak voltak. [19] A „privilégiumokat” nem értékelték le a régi liberálisok, ha ezeket „a megfelel? emberek” birtokolták. Bármit is lehetne felhozni a régi liberálisok ellen – és sok mindent lehetne – azt nem mondhatjuk, hogy a baloldal pártján lettek volna.

Lényegében a régi liberálisok voltak felel?sek a saját századforduló körüli hanyatlásukért. Ausztriában az egy ember-egy szavazat elvének bevezetése 1907-ben súlyos csapást jelentett számukra. Antiklerikalizmusuk egy jól szervezett katolikus ellenálláshoz vezetett, amely meglepte és rémülettel töltötte el a régi liberális vezet?réteget. Magától értet?dik, hogy az Egyház nem igazán szeretett volna leereszkedni a politikai küzd?térre és megmérk?zni a különböz? világi ideológiákkal.

A (nem hivatalosan katolikus) Centrum Párt volt az, amely legy?zte Bismarckot és hibáinak beismerésére kényszerítette. Ezeknek a katolikus pártok elvégre széles társadalmi rétegek támogatását tudhatták maguk mögött – parasztok, kézm?vesek, boltosok, hivatalnokok, entellektüelek, és a nemesség támogatását. (Az evangélikusok nem tudtak egy ehhez hasonló pártot alapítani, mert doktrinálisan már túlságosan szorosan hozzákötötték magukat a régi liberalizmushoz és/vagy a nacionalizmushoz.) Minden gond, amelyet a régi liberálisok okoztak a házasságban és a közoktatásban, minden törvény, amelyet beiktattak, amelyik idegen volt a Katolikus Egyház szellemét?l, (kötelez? polgári házasság, példának okáért) most bumerángként visszaütött rájuk.

Egy bumeráng azonban a másik oldalról is érkezett: a szocialista pártok felemelkedésével, amelyek részben profitáltak az „antiklerikális” hozzáállásból, amelyet elég oktalanul elterjesztettek a régi liberálisok. Sem az új katolikus, sem a szocialista ellenállást a régi liberalizmussal szemben nem a szabadságra való hivatkozás határozta meg. Ami azt illeti, a régi liberalizmus kétes érték? hozzáállásával magát a szabadság szót is rossz hírbe keverte. [20]

Franciaországban a szabadság a vallási rendek ki?zését jelentette. Magyarországon arra használták fel, hogy a kötelez? polgári házasságot igazolják vele. Spanyolországban arra szolgált, hogy szinte a teljes egyházi tulajdont elkobozzák. Svájcban és Németországban a nevében üldözték a jezsuitákat.

Az els? világháború kitörésével a régi liberalizmus maga került nagyon súlyos krízisbe. Körülsáncolták néhány értelmiségi er?dben, de teljes mértékben vereséget mértek rá a hatalmi politika harcmezején. Ami maradt, az néhány egyedi hely az egyetemeken és egy még mindig számottev? liberális sajtó, amely egy középutas intézménnyé vált amely (nem mindig igazi) „objektivitást” ígért az olvasóinak. A gyakorlati politika szférájában azonban nem tudták többé „hozni a szintet”. Ezt a kezd?d? jelenséget egész Európában meg lehetett vizsgálni. Újságok, mint a *Frankfurter Zeitung*, a *Corriere della Sera*, *Le Temps*, *Die Neue Freie Presse*, vagy a *De Algemeneene Handelsblad* még mindig meg?rizték vezet? pozíciójukat, de megsz?ntek befolyásolni a választásokat. Azáltal hogy megbonthatatlan szövetséget alkottak a nacionalistákkal, a régi liberálisok az els? világháborúban sem tudtak független vonalat vinni. A Szövetséges és Társult Hatalmak táborába tartozók úgy érezték valódi érdekeltségük van, és naiv módon azt remélték, hogy a gyilkos küzdelem el?remozdíthatja a céljaikat. A Központi Hatalmak táborában a régi liberalizmust az a gondolat kísértette, hogy a Szövetségesek között lenne a helyük. És amikor eljött a párizsi békekonferencia, a régi liberálisok a „kemény béke” legfanatikusabb hívei között foglaltak helyet így közrem?ködtek a nemzetiszocializmus megszületésében

Németországban, amíg Közép-Európában a régi kormányaikat bírálták a háború megkezdéséért és elvesztéséért és ezért kihívták a totalitárius nacionalisták haragját, akik a nyugattal szövetkezett árulókként leplezték le ?ket. Bármit tettek is, rosszul tették, ami persze nem meglep? az alapján, hogy teljes mértékben abszolút néz?pontokat tettek magukévá és egyszer?en hallás után politizáltak. A történelem nem értékeli az egyszer? jóakaratot és jó szándékot.

Amikor a totalitárius hullám kezd?dött, a régi liberálisokat üldözték, bizonyos értelemben sokkal keményebben, mint a baloldaliakat. A baloldaliak – szocialisták, kommunisták és a jakobinus demokraták – totalitárius versenytársak voltak és nem kölcsönös ellenfelek. Egy szociáldemokrata munkás Essenben és egy szocialista munkás Sesto San Giovanniban vagy Torinóban nagyon könnyen oldalt tudott váltani: az esseni munkások feladták a nemzetközi szocializmust és magukévá tették a nemzetiszocializmust. A gyáruk igazgatója ett?l fogva egyszer?en az állam kiszolgálója volt. A torinói munkás tudta, hogy a fasiszta mozgalom az itáliai szocializmusból n?tt ki, azáltal hogy mindenekel?tt elhagyta annak nemzetközi néz?pontját. [21] (Ez az, amit a Cseh Nemzeti Szocialista párt is tett 1897-ben.) A régi liberálisok semmit sem tettek, de ellenségnek lettek kikiáltva, nem totalitárius versenytársnak. ?k nem tudtak egyszer?en „átcsúszni”. Az új nagy, totalitárius pártok azzal dicsekedtek, hogy „demokratikusak”. „Szocialistának” nevezték magukat: ?k is alkalmazták a sikeres baloldali pártok örökös trükkjét 1789 óta, az „irigység mozgósítását.” A régi liberálisok, bármennyi hibájuk is legyen (és elég sok van nekik), tartózkodtak ett?l a csábító stratégiától, amely olyan sikeresnek bizonyult a szavazatok szerzésénél.

Eduard Heimann professzor, egy német „vallásos szocialista” nagyon helyesen írta a II. világháború folyamán:

„A hitlerizmus magát egyszerre tartja az igazi demokráciának és az igazi szocializmusnak, és a borzasztó igazság az, hogy egy szem igazság van az ilyen igényekben – egy végtelenül kicsi igazság ebben biztosak lehetünk, de bizonyos szempontból elég ahhoz, hogy ilyen fantasztikus torzítások alapjául szolgáljon. A hitlerizmus odáig megy, hogy magát a kereszténység védelmez?jének tartja, és a borzalmas igazság az, hogy még egy ilyen hatalmas félrevezetés is képes arra, hogy komoly benyomást tegyen. De egyvalami tökéletes tisztasággal emelkedik ki a ködb?l: Hitler sohasem akarta az igazi liberalizmust megjeleníteni. A liberalizmusnak megvan az a kitüntetése, hogy a Hitler által leginkább gy?lölt doktrína lehet.” [22]

Mi azonban még sokkal messzebb mehetünk ennél a szerz?nél, aki meggy?z?déses demokrata és szocialista volt. A tézise igaz – még annak a különös ténynek a fényében is, hogy a „nemzeti liberalizmust”, ezt a kifejezetten közép európai jelenséget, még ma is vékony szálak kötik a nácizmushoz. Az oly különleges szónoki tehetséggel megáldott szociáldemokrata vezet?, Kurt Schumacher halála óta, egy igazi nacionalista, tehát a náci régi gárda leginkább a Szabad Demokratikus Párttal (FDP) szimpatizált, amelyet a nyugati sajtó találóan „a liberális pártnak” nevezett. Pontosan ez a helyzet van Ausztriában is ahol a *Freiheitliche Partei Österreichs* (FPÖ, Ausztria liberális pártja) a túlél? régi liberálisok és nácik közös pártja. És nem igazán a „nemzeti liberális” múlt, sokkal inkább az „antiklerikalizmus” az, amely a két tábort összehozta. Mondanunk sem kell szintén nem a szabadság iránti lelkesedés, hanem általánosan szervezett vallás különösen pedig a keresztény ortodoxia gy?lölete volt, ami miatt a régi liberálisok olyan energikusan támadták a Katolikus Egyházat. IX. Piusz pápa a *Syllabus errorum*-jának (1864. december 8.) 80. tételében a következ? megjegyzést teszi: „A római f?pap meg tud békélni, együtt tud m?ködni és együtt kell m?ködnie a haladással, a liberalizmussal és a modern civil társadalommal.” [23]

Ez az antiliberáis trauma nagyon sok ideig egy rendkívül nagy er? maradt az ortodox kereszténységben (nem csak a Katolikus Egyházban!), és amikor a neoliberalizmus megjelent az 1930-as és az 1940-es években nagyon sokáig nehéz volt meggy?zni a szabadságszeret? keresztény gondolkodókat, mert a „liberális” szó nagyon sokáig egy mentális barikádot képezett nagyon sok hív? keresztény esetében.

A neoliberalizmus szó, amely a liberalizmus negyedik szakaszát írja le, alig t?nik fel a II. világháború el?tt. Amikor 1946-ban a megmaradt liberális tudósok találkoztak a Mont-Pèlerin Szállóban nem messze a Genfi-tó északi partjától, hogy egyesítsék er?iket és egy szervezetet formáljanak hamar nyilvánvalóvá vált, hogy egy bizonyos hasadás jött létre a gazdaság területén kívül és belül. Ebben a helyzetben, leginkább Közép-Európában, a gondolkodók más fényben látták a szabadság problémáját, mint azok az emberek akik egy korábbi generációhoz tartoztak, és sok szempontból a tanáriaknak is nevezhet?ek. (Majdnem mindegyiküket, gazdasági területen legalábbis, Ludwig von Mises inspirálta.) De ami a gazdaság problémáját illeti, kevésbé voltak radikálisak és bizonyos fékeket építettek be a mammutizmus és a kolosszializmus elé, hogy meg?rizhessék a versenyt. Azt gondolták, hogy az államnak joga, s?t feladata hogy kijavítsa a gazdasági szabadsággal való lehetséges visszaéléseket – csakúgy, mint ahogy egy érett személynek jogosítványt adunk és a jogot hozzá hogy bármerre vezessen, ahová csak szeretne, de ett?l még betartatjuk vele a közlekedési szabályokat. Talán még fontosabb,

hogy ez a változás együtt járt a vallás és különösen a kereszténység újraértékelésével. A neoliberálisok többsége kijelentette, hogy nem elegend? ahhoz ragaszkodni, hogy „a szabadság termel," ahhoz hogy a szabadság sokkal elfogadhatóbb és produktívabb mint a rabszolgaság. Kell lennie filozófiai, s?t teológiai érveknek annak meger?sítésére, hogy miért kell a szabadságot elérni, támogatni, meg?rizni. A neoliberálisok egyike, talán az, aki a legjobban ismert az Egyesült Államokban, a kései Wilhelm Röpke professzor ragaszkodott hozzá, hogy még ha valaki be is bizonyítaná neki, hogy a tervezett és kollektív gazdaság anyagi szinten fels?bbrend? a szabadnál, ? még mindig „aszketikus" szellemben az utóbbit védelmezné. Ilyen körülmények között fel kellene áldozni az anyagi rendet, hogy meg?rizzük az ember méltóságát. Ilyen nézetekb?l le tudjuk vezetni, hogy a neoliberálisoknak egy bizonyos értelemben közelebbi rokonságuk volt a korai liberálisokkal, mint közvetlen el?deikkel. Habár érdekelte ?ket a gazdaság, visszautasították, hogy fétist csináljanak bel?le és megpróbálták összeegyeztetni gazdasági nézeteiket metafizikai humanizmusukkal. A nagy korai liberális gondolkodókat, de Tocqueville-t?l Burckhardtig komolyan tanulmányozták az új liberálisok, akik sok esetben gyakorló keresztények is voltak.

Az új liberalizmus német nyelv? országokban kezd?dött. Ez nem véletlen, hiszen ezeken a területeken szenvedte el a régi liberalizmus a legnagyobb megromlást és segített leginkább aláaknázni a régebbi keresztény civilizációt, egy olyan folyamatot segítve el?, amelyb?l a totalitáriusok húztak hasznot a leginkább. Kik a vezet? neoliberálisok? Hárman az új liberalizmus alapítói közül már meghaltak: Walter Eucken, közgazdasági professzor a Freiburgi Egyetemen Breisgau-ban, [25] Alexander Rüstow, a Heidelbergi Egyetem professzor emeritusa, és Wilhelm Röpke az École des Hautes Études professzora Genfben. Alexander Rüstow egy porosz tábornok fia volt, aki fiatalos lelkesedésb?l csatlakozott a Spartakista Mozgalomhoz 1919-ben. [26] Pénztelenül és az elkeseredés szélén egy híres katolikus pap és jótékony szervezetek vezet?je, Dr. Carl Sonnenschein segítette, aki ellátta egy paddal és írógéppel is. Rüstowot, aki soha nem csatlakozott formálisan az Egyházhoz és mindig valamiféle anarchikus nézetet képviselt, el?ször a görög filozófia (és különösen a preszókratikusok) érintették mélyen, és csak életének egy kés?bbi szakaszában kezdett gazdasági problémákkal foglalkozni társadalmi, szociológiai és teológiai kontextusukkal együtt. Amikor a nácizmus a kutatást lehetetlenné tette és az egyetemi szabadságot illuzórikussá, Rüstow Törökországba emigrált, hogy közel maradhasson a hazájához. Sok évig az Isztambuli Egyetemen tanított.

Alexander Rüstow nemcsak a manchesterizmusról írott esszéjér?l híres, hanem elképeszt?en nagy három kötetes munkájáról is, melynek címe: *Ortsbestimmung der Gegenwart.* Mint minden más neoliberális, Rüstow (aki 1964-ben halt meg) mindig elutasította, hogy a gazdasággal elszigetelt módon, más diszciplínáktól elválasztva foglalkozzon. A könyve, amelynek szó szerinti angol fordítása így hangzana „Location of the Present" (A jelen helye) az egyik utolsó polihisztor nagy ív? történelmi látképe, egy olyan m?, amely bizonyos értelemben nagyobb benyomást tesz, mint Toynbee *A Study of History*-ja. Ma, azonban ha valaki más nyelvet használ, mint az angol nagy hátrányban van a világhírnév felé vezet? úton. Jacob Burckhardt (*orbiit* 1897), például ismeretlen volt az angolul beszél? világban egészen a második világháború közepéig, és még Max Weber is csak posztumusz elismerést kapott Amerikában. Valójában a kontinens konzervatív íróiról is nagyon keveset lehetett tudni az Egyesült Államokban, s?t még Nagy-Britanniában is.

A kés?i Walter Eucken közgazdasági professzor, és Franz Böhm jogászprofesszor a Jénai Egyetemen mind a német ellenállás aktív tagjai voltak. (Euckent rövid id?re be is börtönözték.) A háború után megalapították az *Ordo*-t egy többségében neoliberális évkönyvet, amely nagyon magas színvonalú esszéket tartalmazott. Wilhelm Röpke professzor el?ször szintén Törökországba menekült, majd végül Svájcba ment ahol korai haláláig, 1966-ig tanított. A háború utolsó éveiben publikálta els? izgalmas könyveit. Ezek éppúgy foglalkoztak alapvet? gazdasági problémákkal, mint politikaiakkal, társadalmiakkal, és kulturális kérdésekkel, amelyek szintén magukévá tették a szabadság ügyét. A háború után írt egy memorandumot a szövetségesekhez, amelyben a monarchikus restaurációt szorgalmazta Németországban, amelyet Brüning kancellár már 1932-ben szorgalmazott. Brüning esetében az öreged? Hindenburg, Röpkéében pedig a Szövetségesek voltak, akik elutasították ezeket a javaslatokat. Valójában a szovjetek egyet értettek az Egyesült Államokkal abban, hogy er?ltették, támogatták és hirdették a köztársasági formájú kormányzatot. Azáltal hogy az önérdeküket követték parlamentáris keretet kerestek a kommunista pártok számára, hogy legálisan kooperálni tudjanak velük az alkotmányos formán belül – és végül is kivégezték az alkotmányt. [27]

Götz Briefs professzor a neoliberális gondolkodók galaxisának egy másik ragyogó csillaga az Egyesült Államokban élt a nácizmus legkorábbi napjaitól számítva, és hosszú ideig tanított a Georgetown Egyetemen. Eredetileg egy olyan iskolából jött, amely lazán kapcsolódott a „katolikus társadalmi tanításhoz," amely Kettelert?l és Vogelsangtól eredeztethet?. Professzorként kezdett a *Technische Hochschule*-ban Berlin-Charlottenburgban, és igen termékeny író. Az utóbbi id?kben a szakszervezetek problémájával foglalkozik, amelyek úgy viselkednek, mint államok az államban és valódi fenyegetést jelentenek a szabad társadalomra – még a demokráciára is.

A neoliberálisok nem igazán szervezettek és jelent?s hogy a két Németországban nem különösebben kedvelik azokat a pártokat amelyek „liberálisnak” nevezik magukat. Sokan a neoliberálisok között az *Ordo* közrem?köd?i, amelyet havonta adnak ki Düsseldorfban. Természetesen együttm?ködnek az *Institut für freie Marktwirtschaft*-tal Heidelberg-Bonnban, egy szervezettel, amely a „szabad piaci társadalom” (vagyis a szabad vállalkozás) gazdasági vizsgálatával és propagálásával foglalkozik. 1962-ben egy jelent?ségteljes magánkerekasztal-konferenciát tartottak Augsburgban katolikus szociológusokkal együtt, de a határvonal gyakran elhomályosodott, mert sokan a jelen lév? neoliberálisok közül gyakorló katolikusok voltak. Világossá vált, hogy az itt kifejtett néz?pontok nem esnek olyan messze egymástól. [28]

Némely esetben nem könny? meghúzni a határvonalat a neoliberálisok és bizonyos régi liberálisok között. Friedrich August von Hayek professzor például egy ilyen határvonalon álló gondolkozó (de inkább „régi” mint „új”). Amíg Wilhelm Röpke nevezhet? konzervatívnak, von Hayek elutasítja ezt a címkét. [29] Alexander Rüstow sok szempontból konzervatív volt.

Megadtuk az igazi liberalizmus négy fázisát, melyben talán segítséget nyújthat az alábbi táblázat (néhány elkerülhetetlen leegyszer?sítéssel):

A liberalisták [sic!] egy táblázata

	Korszak	*Id?szak*	*F?bb vezet?k*	*F?bb érdekl?dés*	*Politika*	*Vallás*
1.	Preliberális	1750-1810	Adam Smith Manchester-iskola	Gazdaság	Libertárius	Deista
2.	Korai liberális	1812-1900	(Burke), de Tocqueville, Montalambert Guizot, Burckhardt Acton	Politikai, társadalmi	Kevert rendszerek, nem- vagy antidemokrata	Keresztény, keresztény-párti
3.	Régi liberális Paleoliberális	1840-1939	Mazzini, Gladstone, Cavour, Cobden, Bismarck, Clemençeau Croce, Asquith, Mises, Herriot	Politikai, gazdasági, nemzeti	Parlamentáris monarchia, demokrácia-pártiság	Liberális protestáns, agnosztikus
3a.	Kés?i brit liberalizmus	1900-1960	Lloyd George, fiatal Churchill	Gazdasági, társadalmi, politikai	Parlamentáris, Szimbolikus monarchia, demokratikus	Közömbös
4.	Új, neoliberaáliz mus	1945-	Rüstöw, Röpke, Eucken, Rougier, Müller-Armack, Einaudi, Erhard, Franz Böhm, Götz Briefs, Daniel Villey	Politikai, gazdasági, társadalmi	Kevert rendszerek, demokrácia-szkepszis	Keresztény, keresztény-párti

Habár világos, hogy az európai új liberálisok és a modern konzervatívok gyakorlati értelemben gyakran megkülönböztethetetlenné válnak egymástól, nem tudjuk feledni, hogy milyen különböz? a helyzet az Egyesült

Államokban, – nem a valóságban, hanem csupán a jelenlegi címkék szempontjából. Igazából két problémát kell megoldanunk: az els? hogy rájöjjünk hogyan történhetett, hogy az Egyesült Államokban a liberalizmus idáig fejl?dött – ha éppen „fejl?dött” – (azáltal, hogy egyszer?en elbitorolta a jogot hogy „liberálisnak” nevezze magát), a második pedig hogy kés?bb vizsgálat alá vegyük a konzervativizmust, a régit és az újat is, hogy mit képvisel, vagy, hogy legalábbis mit kellene képviselnie.

---

[1] A 19. század elején. (*A ford.*)

[2] A kései Alexander Rüstow nagyon sokáig érdekes módon ismeretlen maradt az angolul beszél? világban. Vö.: 198. o. és a XI. fejezet, 15. Jegyzete. Itt ennek a nagyszer? tudósnak egy kisebb munkáját idézzük, "Das Versagen des Wirtshaftsliberalismus als religionsgeschichtliches Problem," In.: *Istanbuler Schriften (Istanbul Yazilari),* 12.

[3] Achille Léonce Victor Charles de Broglie herceg, francia államférfi, aki Madame de Sta?l lányát vette el, és a karrierje III. Napóleon császári diktatúrája alatt d?lt romba. Ezt a rendszert úgy határozta meg, amelyet „a szegényebb osztályok kívántak és a gazdagok pedig kiérdemeltek.” Az ember kiterjeszthetné ezt az elemzést a nácikra, ha hozzáteszi, „és amelyet a baloldali értelmiség akaratlanul is el?készített.” Halála el?tt de Broglie ezt mondta: „Inkább halok meg b?nös keresztényként, mint b?ntelen liberálisként.” Sokkal határozottabban volt keresztény és katolikus nagy liberális arisztokrata Montalambert, aki ezt az emlékiratot hagyhatta volna halála el?tt: „Tudják meg az emberek, hogy itt nyugszik a katolikus hit és a szabadság egy öreg katonája, aki 1830 el?tt tisztán elválasztotta a katolikust a royalista ügyt?l: aki a júliusi rezsim alatt az Egyház függetlenségének szentelte magát a polgári irányítástól, aki 1848-ban minden erejével az egyesített keresztény és a demokrata identitás ellen küzdött, aki 1852-ben a vallás ürügyén tiltakozott a szabadság megadása miatt, a brutális hatalom el?tt.” Vö. *Montalambert*, szerk.: Emmanuel Mounier, (Párizs: Egloff, 1945), 98-99.

[4] Aquinói Szent Tamás, *De Regimine Principium*, II. könyv, 3, fej.

[5] Heddy Neumeister asszony a *Frankfurter Allgemeine Zeitung* gazdasági szerkeszt?je, látogatja a Mont-Pèlerin Társaság üléseit, és az *Organisierte Menschlichkeit?* (Herder-Bücherei, No. 116) szerkeszt?je is egyben.

[6] Vö.: *Correspondance* du R.P. Lacordaire et de Madame Swetchine, Comte de Falloux kiadás. (Párizs: Didier, 1880). Ami Lacordaire politikai nézeteit illeti, átmentek egy demo-republikánus fázison. Lásd Lacordaire, Sa vie parlui-méme (Marseilles: Publiroc, 1931), 225-229. o. De Tocqueville akadémiai székfoglalóján elmondott beszéde. Vö. ibid. 306. o. Az életér?l általában, tömör formában, lásd: Marc Escholier, *Lacordaire ou Dieu et la liberté* (Paris: Fleurus, 1969).

[7] Vö.: Antoine Redier, *Comme disait M. de Tocqueville* (Paris: Perrin, 1925) 47-48. o. (facsimile kiadás). Lásd szintén 1844, Február 26-án Leo Thun grófnak címzett leveleit, idézi

Christoph Thienen-Adlerflycht, Graf Leo Thun im Vormaz (Graz: Böhlau, 1967), 117. amelyben az arisztokratikus rend minden destabilizálását elveti.

[8] Ami Alexis de Tocqeville-t illeti lásd.: a bevezetésemet *A Demokrácia Amerikában* cím? m?véhez (New Rochelle, N. Y.: Arlington House, n.d.) v-xxii. o. De Tocqueville meg volt gy?z?dve róla, hogy a forradalom el?tti Franciaország sokkal szabadabb volt, mint a tizenkilencedik század közepén és ebben a régi szabadságban a legszabadabb és legfüggetlenebb elmék tudtak kiválasztódni. Vö. „*L’Ancien regime*,’ Oeuvres complétes, J. P. Mayer, szerk.: Vol. 3. 176-177.

[9] Vö. N. Bergyajev, *The End of Our Time*, D. Atwater, translator (New York: Sheed and Ward, 1933), 174-175. Orosz eredeti: *Novoye srednovyekovye* (Párizs: S.P. C. K., 1928).

[10] Az ember láthatja a változást Maritain politikai gondolkodásában *Primaute du spirituel* to *Christianisme et la democratie* cím? m?vét?l kezdve, amelyben dics?íti „Oroszország aszketikus kommunistáit” amiért megszüntették a „profit általi motiváció

Ajánló